

Горива и индустријска вода

предавања, школска 2022/23

др Владимир Јовановић, ван.проф.

Горива за дизел моторе и млазне моторе

- Горива за моторе с унутрашњим сагоревањем (СУС) код којих се паљење врши спонтано – самопаљењем (Diesel мотори).
- Основни захтеви који се постављају пред дизел горива и горива за млазне моторе:
 - образовање гориве смеше и
 - сагоревање гориве смеше.

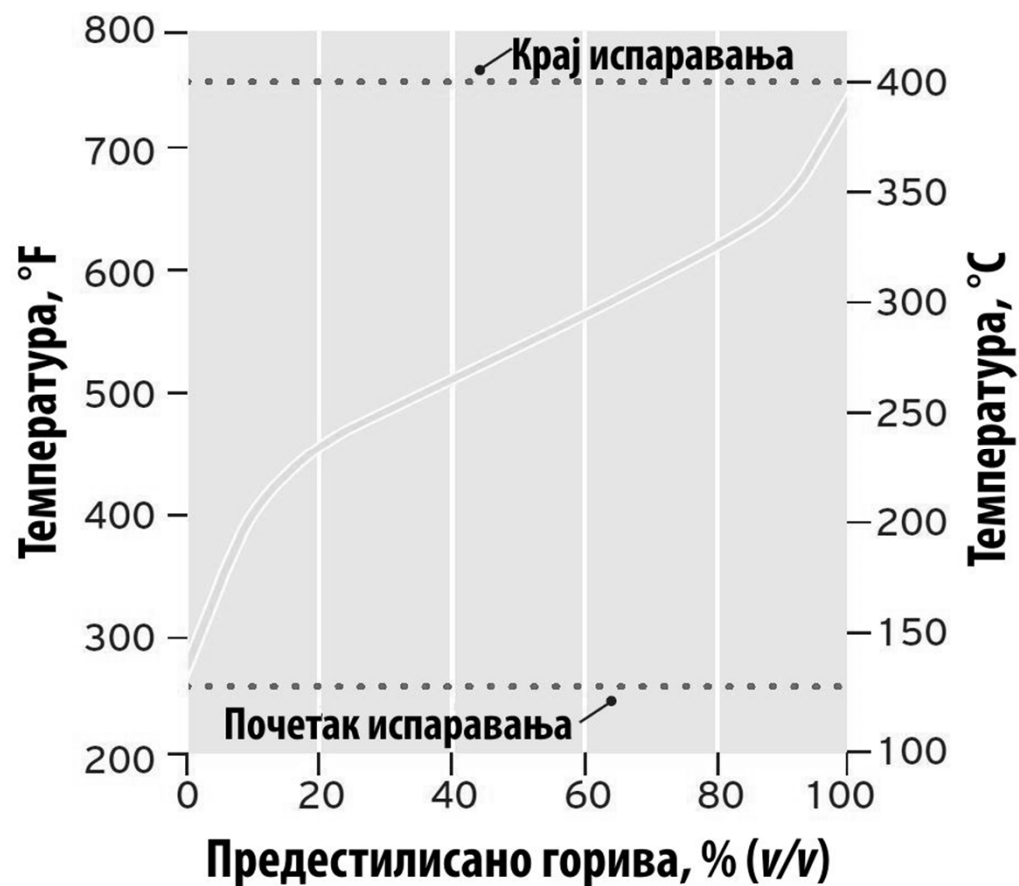

Основна својства

- Испаравају у границама **180-360 °C**.
- Паљење се врши спонтано (**самопаљењем**) – имају нижу температуру самопаљења од моторних и авио бензина.
- Упаљивост – дефинише се **цетанским бројем**.

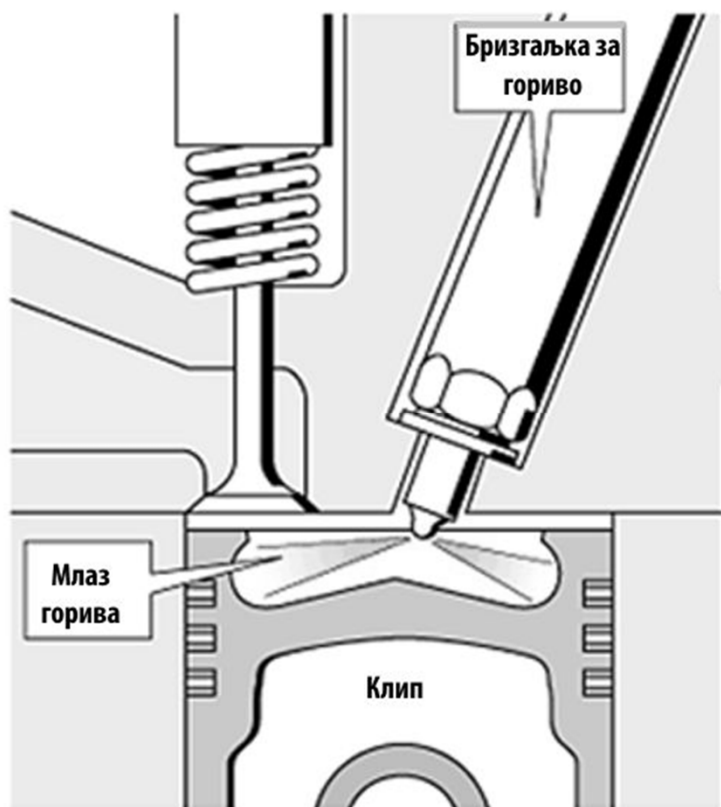

Типична крива дестилације дизел горива

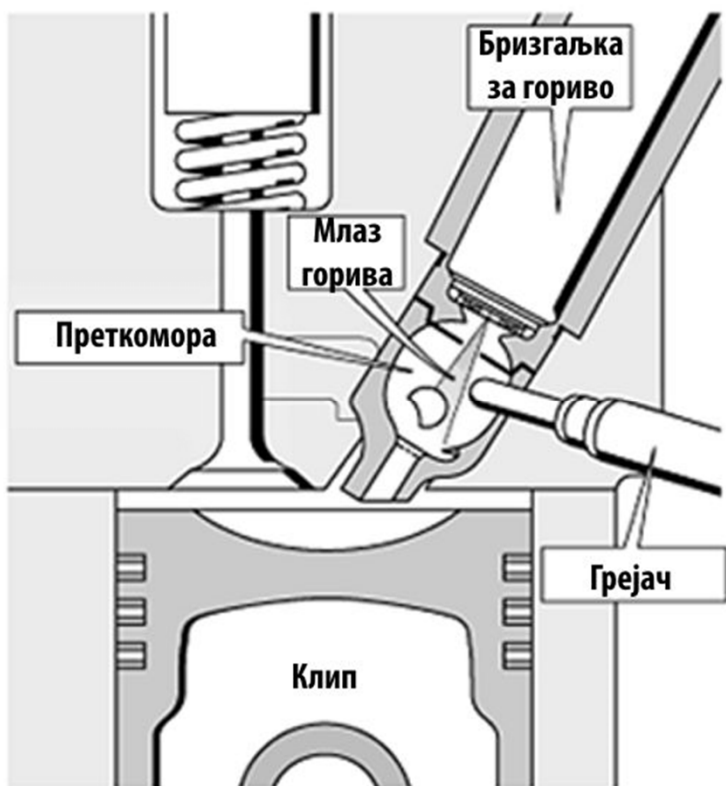

Непосредно (директно) убризгавање горива

Посредно (индиректно) убризгавање горива

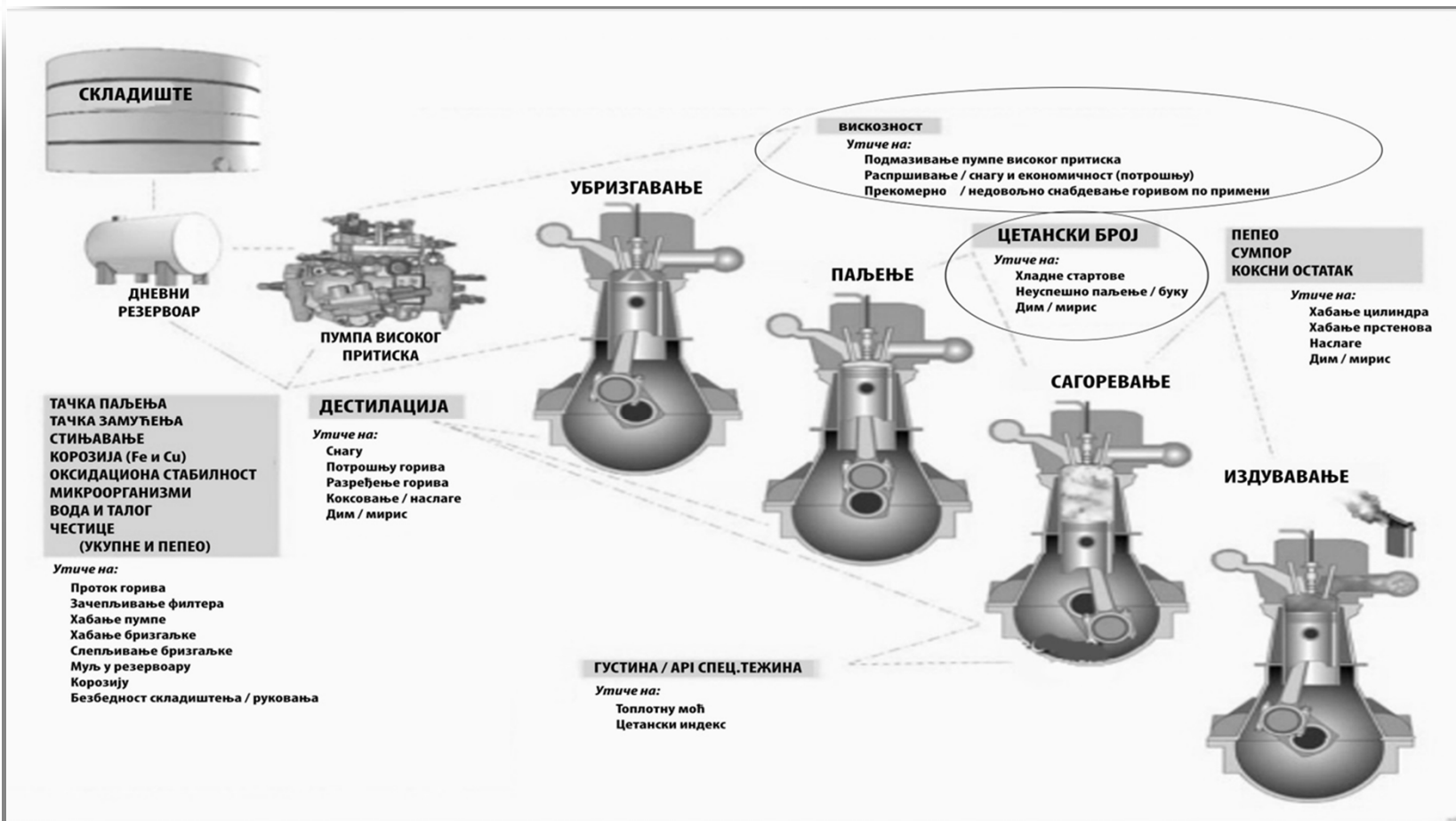
Својства дизел горива према SRPS EN 590:2013

Својство	Јед. мере	Спецификације		Метода испитивања
		најмање	највише	
Цетански број		51	-	ISO 5165, 15195 16144
Цетански индекс		46	-	ISO 4264
Густина на 15°C	kg/m ³	820	845	ISO 3675
Садржај сумпора	mg/kg	-	10,0	ISO 20846, 20884, 13032
Тачка паљења	°C	55	-	ISO 2719
Угљенични остатак (10% дестил. остатка)	% (m/m)	-	0,30	ISO 10370
Садржај пепела	% (m/m)	-	0,010	EN 6245
Садржај воде	mg/kg	-	200	ISO 12937
Корозија бакарне траке, 3 h на 50 °C		-	Class 1	ISO 2160
Оксидациона стабилност	g/m ³	-	25	ISO 12205
Садржај MEMK	% (V/V)	-	7,0	EN 14078
Вискозност на 40 °C	mm ² /s	2,00	4,50	ISO 3104
Мазивост на 60 °C	µm	-	460	ISO 12156-1
Крива испаравања % (V/V) предестилисано				ISO 3405
% (V/V) предестилисано на 250 °C	% (V/V)		< 65	
% (V/V) предестилисано на 350 °C	% (V/V)	85		
95 % (v/v) предестилисано на	°C		360	

✓...

Diesel-ов циклус – кључна својства и њихов утицај

Најважнија својства

- запаљивост,
- крива дестилације,
- густина,
- ВИСКОЗНОСТ,
- хемијски састав,
- садржај сумпора,
- мазивост.

Запаљивост

- Мера лаког самопаљења дизел горива.
- Најчешће се описује помоћу **цетанског броја** – одређује се **искључиво експериментално (CFR F-5 мотор)**.
- Алтернативно, користи се **цетански индекс**, али не као замена, већ додатни параметар за предвиђање цетанског броја.
- **Закашњење паљења** се мери новијом методом сагоревања у комори с константном запремином. На основу тога се одређује **изведени цетански број (CFR FIТ анализатор)**.

Запаљивост

- **Цетански број (CN)** се израчунава на основу израза (% су запремински):

$$CN = \% \text{ n-cetane} + 0,15 (\% \text{ HMN})$$

- **Цетански индекс** се израчунава на основу познатих података о густини и вредности t_{50} са криве дестилације или све три карактеристичне температуре са криве дестилације (t_{10} , t_{50} и t_{90}).
- **Изведени цетански број** се израчунава на основу закашњења паљења.

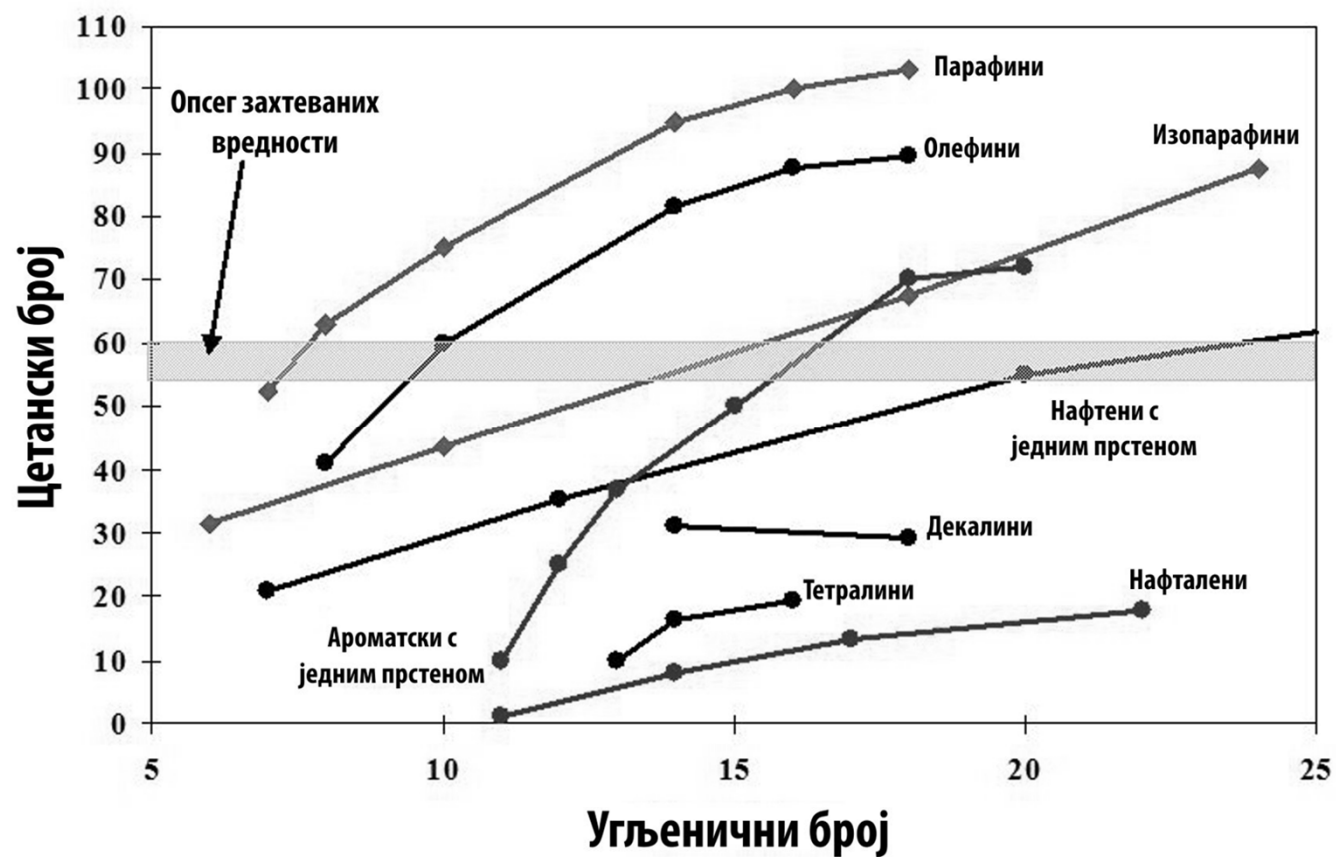

Цетански број - дефиниција

- Цетански број горива бројно је једнак процентуалном учешћу хексадекана ($C_{16}H_{34}$ нормални цетан) у смеши са хептаметил нонаном (НМН тј. $C_{16}H_{34}$ односно изоцетан) , која је еквивалентна по упаљивости са испитиваним горивом у прописаним условима испитивања.

Цетански број различитих угљоводоника

Крива дестилације

- Најважније су три карактеристичне температуре:
 - почетак испаравања,
 - 50 % предестилисаног (t_{50}),
 - крај испаравања.
- t_{50} је везана са другим физичко-хемијским својствима као што су:
 - густина,
 - ВИСКОЗНОСТ И
 - упаљивост.

Крива дестилације – значај t_{50} и t_{90} ✓

- Виша t_{50} значи већу густину и вискозност, а обично и мањи цетански број.
- Нижа t_{50} омогућава бржи/лакши хладни старт мотора, а тиме и мању емисију несагорелих угљоводоника.
- Виша t_{90} и температура краја испаравања за последицу имају повећано коксовање бризгалки које доводи до лошег сагоревања и веће емисије дима.

Густина

- Начелно, густина дизел горива се креће у опсегу од 810 до 880 kg/m³.
- Уско је повезана с испарљивости, цетанским бројем, вискозности и топлотном моћи.
- Повећање густине за 10 % повећава запреминску топлотну моћ (MJ/m³) за 6 %.
- Већа густина значи и већу вискозност, а тиме утиче на карактеристике распршивања.
- Пораст густине помера унапред време узбизгавања за до 1 °KKV чиме утиче на сагоревање у мотору и емисију.

Вискозност

- Има велики утицај на распршивање горива, већа вискозност за последицу има крупније капи горива.
- Повећање вискозности смањује угао млаза и повећава дубину продирања млаза.
- Смањена вискозност за последицу има повећање цурења горива у систему напајања и поремећај калибрације система за гориво.
- Велика вискозност горива је потребна за подмазивање и заштиту система за убризгавање од хабања.

Вискозност – утицај на квалитет распршивања

Хемијски састав

- Олефини негативно утичу на оксидацију и стабилност дизел горива при складиштењу.
- Пораст садржаја ароматских угљоводоника доводи до повећања емисије РАН (Polycyclic Aromatic Hydrocarbons) и NO_x , а повећање РАН за последицу има већу емисију чврстих честица.
- Горива с већим садржајем аромата имају мањи природни цетански број.
- С друге стране смањење садржаја аромата доводи до смањења мазивости што изазива проблеме с пумпом високог притиска и брызгалкама.

Садржај сумпора

- Производи потпуног сагоревања сумпора су SO_2 и SO_3 .
- SO_3 са водом образује сумпорну киселину која доводи до хабања облоге цилиндра мотора и клипних прстенова.
- Сумпор повећава стварање наслага у комори за сагоревање и оне постају чвршће у присуству сумпора.
- Сумпор из горива има штетан утицај на напредне уређаје за третман издувних гасова као што су катализатори, обновљиви филтери за чврсте честице (ЧЧ) и филтери за ЧЧ с катализатором. SO_2 и SO_3 загађују филтер!
- Све ово је довело од ограничавања садржаја сумпора у савременим дизел горивима на највише 10 mg/kg.

Мазивост

- Пумпа високог притиска и брызгалке се подмазују **ИСКЉУЧИВО** дизел горивом.
- Тежи угљоводоници, веће вискозности и поларна једињења обезбеђују природну мазивост дизел горива.
- Одстрањивање сумпора из горива поступцима хидро третирања претварају и уклањају поларна једињења.
- **Смањење садржаја сумпора** за последицу има **смањење мазивости** што доводи до **повећања хабања делова** пумпе високог притиска и брызгалки.

Рекапитулација

Промена дизел горива	Емисије возила путничка / теретна			
	CO	HC	NO _x	Честице
Смањење:				
Садржај сумпора	0	0	? / 0	
Густина		++/ --	0/+	
Садржај аромата	-/0	- / +	+/-0	
Температура 95 % предестилисаног (t_{95})	0/-		-/0	+/-0
Пораст:				
Цетански број			0	-/0

0

$\pm 2 \%$

+
++
+++

--

2-10 %
10-20 %
> 20 % }
}

Побољшање
или
погоршање

Остале карактеристике

- **Безбедносне** (температура паљења, горења, самопаљења).
- **Нискотемпературске** (температура замућења, кристализације, стињавања, филтрабилности).

Уља за ложење

- Обухватају две основне групе деривата нафте према критеријуму потребе за њихово предгревање:
 - гасна уља (није потребно предгревање) и
 - уља за ложење (потребно предгревање).
- У првој групи је само један производ – ГАСНО УЉЕ ЕКСТРА ЛАКО ЕВРО ЕЛ.

Уља за ложење

- У другој групи су четири производа:
 - уље за ложење средње евро С,
 - уље за ложење средње С,
 - уље за ложење нискосумпорно гориво – специјално НСГ-С,
 - уље за ложење тешко Т.
- **Заједничко за обе групе је да су то горива која се користе за погон енергетских јединица.**

Основни захтеви – утицајна својства

- **Течљивост** – могућност истакања и пумпања – **густина и вискозност.**
- **Квалитет распршивања** – **вискозност.**
- **Загађење животне средине** – **садржај сумпора.**

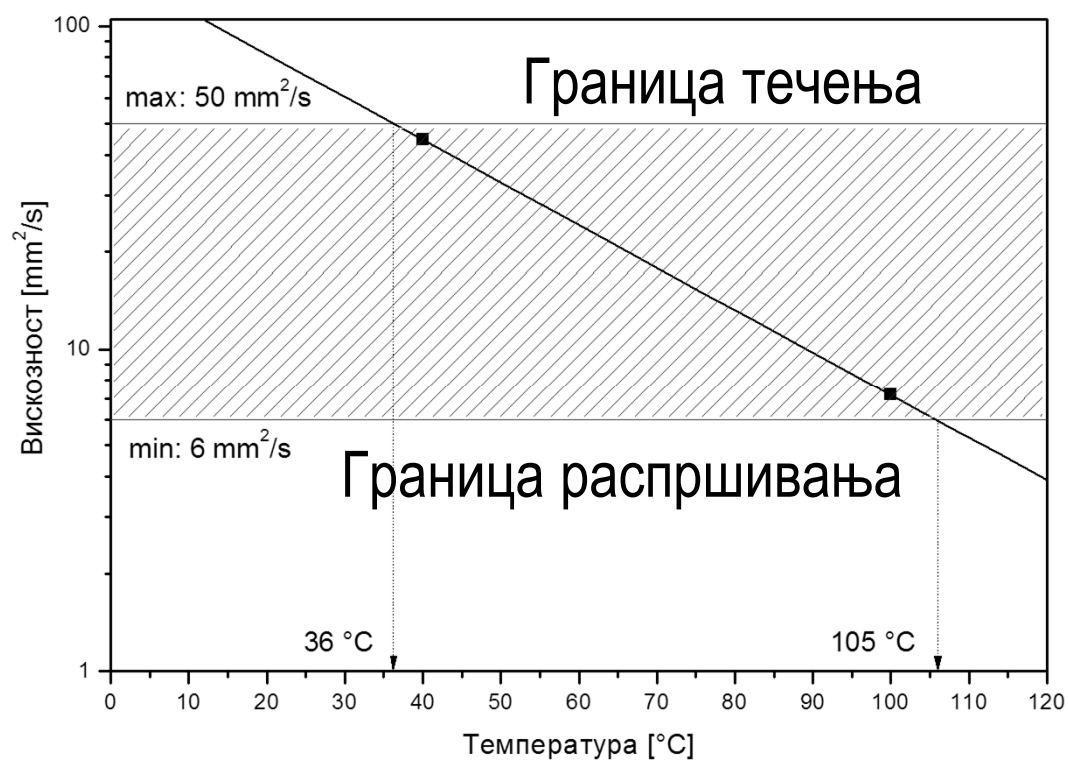

Најважнија својства

- Вискозност
- Садржај сумпора
- Садржај воде
- Садржај минералних примеса
- Тачка паљења.

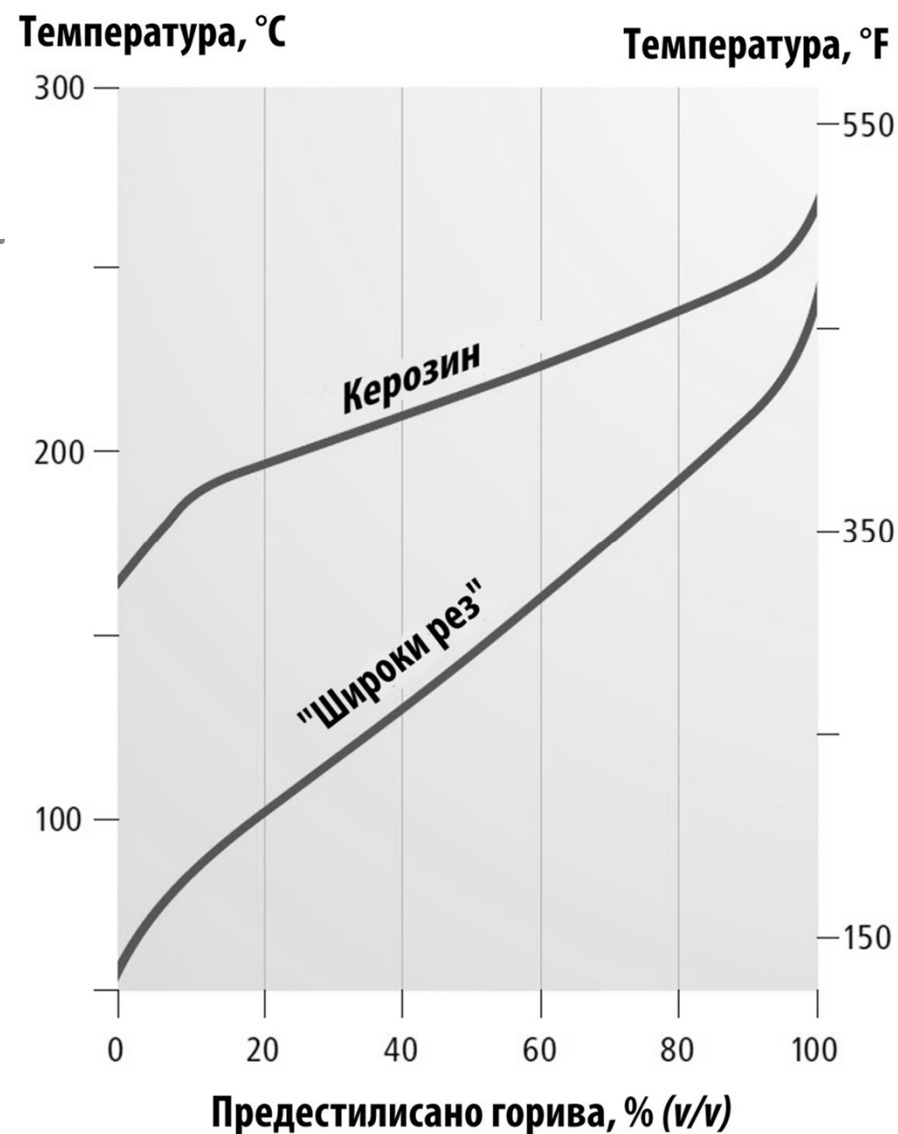
Утицај вискозности

Крива испаравања млазних горива

- Керозин, на енглеском *kerosene* или *paraffin oil*.
- Назив потиче од грчке речи κηρός (*kērós*, „восак“).
- Чине га парафински угљоводоници
- Хемијски састав чини око **10 различитих угљоводоника**, од којих сваки садржи 10 до 16 атома угљеника по молекулу.
- Главни састојци су **засићени парафини** правих и разгранатих ланаца, као и **циклопарафини** у облику прстена (**нафтени**).

Тачке кључања и мржњења репрезентативних угљоводника из млазних горива

Једињење	Формула	Класа угљоводника	Тачка кључања (°C)	Тачка мржњења (°C)
n-Octane	C ₈ H ₁₈	n-Paraffin	125,7	-56.8
2-Methylheptane	C ₈ H ₁₈	Isoparaffin	117 .6	-109.0
1-Methyl-1-ethylcyclopentane	C ₈ H ₁₆	Naphthene	121,5	-143.8
Ethylcyclohexane	C ₈ H ₁₆	Naphthene	131,8	-111.3
o-Xylene	C ₈ H ₁₀	Aromatic	144,4	-25.2
p-Xylene	C ₈ H ₁₀	Aromatic	138,4	+13.3
Cis-Decalin	C ₁₀ H ₁₈	Naphthene	195,8	-43.0
Tetralin	C ₁₀ H ₁₂	Aromatic	207 .6	-35.8
Naphthalene	C ₁₀ H ₈	Aromatic	217 .9	+80.3
n-Dodecane	C ₁₂ H ₂₆	n-Paraffin	216,3	-9.6
2-Methylundecane	C ₁₂ H ₂₆	Isoparaffin	210,0	-46.8
1-Ethyl-naphthalene	C ₁₂ H ₁₂	Aromatic	258,3	-13.8
n-Hexylbenzene	C ₁₂ H ₁₈	Aromatic	226,1	-61.0
n-Hexadecane	C ₁₆ H ₃₄	n-Paraffin	286,9	+18.2
2-Methylpentadecane	C ₁₆ H ₃₄	Isoparaffin	281,6	-7.0

Могући утицај сваке класе угљоводоника на изабрана својства млазних горива

Својство	Класа угљоводника			
	n-парафини	изопарафини	нафтени	аромати
Садржај енергије:				
гравиметријски	+	+	0	-
волуметријски	-	-	0	+
Квалитет сагоревања	+	+	+	-
Течљивост на ниским температурама	--	0/+	+	0/-

„+“ означава позитиван утицај, „0“ неутралан и занемарљив утицај
„-“ штетан утицај.

Горива за млазне моторе у свету данас

Fuel	Jet A	Jet A-1	TS-1	Jet B
Specification	ASTM D 1655	DEF STAN 91-91	GOST 10227	CGSB-3.22
Acidity, mg KOH/g	0.10	0.015	0.7 (mg KOH/100ml)	0.10
Aromatics, % vol, max	25	25.0	22 (% mass)	25.0
Sulfur, mass%	0.30	0.30	0.25	0.40
Sulfur, mercaptan, mass%	0.003	0.003	0.005	0.003
Distillation, °C:				
Initial boiling point	—	Report	150	Report
10% recovered, max	205	205	165	Report
50% recovered, max	Report	Report	195	min 125; max 190
90% recovered, max	Report	Report	230	Report
End point	300	300	250	270
Vapor pressure, kPa, max	—	—	—	21
Flash point, °C, min	38	38	28	—
Density, 15°C, kg/m ³	775–840	775–840	min 774@20°C	750–801
Freezing Point, °C, max	–40	–47.0	–50 (Chilling point)	–51
Viscosity, –20°C, mm ² /sec, max	8	8.0	8.0 @ –40°C	—
Net Heat of combustion, MJ/kg, min	42.8	42.8	42.9	42.8
Smoke point, mm, min	18	19.0	25	20
Naphthalenes, vol%, max	3.0	3.00	—	3.0
Copper corrosion, 2 hr @ 100°C, max rating	No. 1	No. 1	Pass (3 hr @ 100°C)	No. 1
Thermal stability				
Filter pressure drop, mm Hg, max	25	25	—	25
Visual tube rating, max	<3	<3	—	<3
Static test 4 hr @ 150°C, mg/100 ml, max	—	—	18	—
Existent gum, mg/100 ml, max	7	7	5	—